

KASTEEL AMERONGEN

BULLETIN

Zomer 2004

Uitgave

Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

Het groen van natuur en tuinen, het grijs van verharding en civiel werk, het blauw van water en lucht: het palet van de Ginkel Groep is veelkleurig.

Brijs
Groen
BLAUW

Of u nu uw bestaande tuin wilt laten opknappen, nadenkt over een daktuin of wilt zwemmen in uw eigen zwembad. De Ginkel Groep biedt u op elk tuingebied de ondersteuning die u wenst.

Ginkel Groep

Vestiging: Van Ginkel Veenendaal BV

T 0318 - 51 90 39

F 0318 - 54 03 40

www.ginkelgroep.nl

Veelkleurige kwaliteit in omgevingszorg

B U I T E N L U S T

- ◊ Een heerlijk diner in ons restaurant
- ◊ Een kopje koffie op het terras
- ◊ Een kleine maaltijd in het café
- ◊ Wij zorgen ervoor, dat U zich bij ons altijd thuis voelt.
- ◊ Een vergadering in onze "Rode kamer"

Café Restaurant Buitenlust

Burg. Jhr. H. v.d. Boschstraat 13 • 3958 CA Amerongen • Telefoon 0343-451692
www.cafe-rest-buitenlust.nl

Kasteel Amerongen

Bulletin

een uitgave van

Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

21ste jaargang

nr. 59

zomer 2004

Inhoud

Extra concert – Daniël Masterclass – 15 augustus a.s. De kleur blauw in de kasteeltuin	2
Donateursmiddag – 2 oktober 2004	3
Waar een uitnodiging al niet toe leidt	4
Terugblik op de Tuyndag op Huys Amerongen – 2004	5
Historische penning aangekocht	7
Kasteeljournaal: Restauratie Kanjerfase 2	8
Om op een warme zomerdag te lezen..... De ijskelder, koelmethode uit vroeger tijd.	12
Open Monumentendag en –nacht - 11 september 2004	17
Agenda – 2004	22
Colofon	23

* * *

Extra – Daniël Masterclass – Koetshuis Concert augustus 2004

Elke zomer wordt in Zeist een masterclass gegeven door het wereld beroemde Daniël Quartet. De deelnemers, jonge veelbelovende musici, komen uit alle hoeken van de wereld en zij hebben één ding gemeen – zij zijn allemaal zeer getalenteerd en hebben reeds een uitzonderlijk hoog niveau op hun eigen gebied bereikt.

Tijdens de masterclass vormen zij vaak trio's en kwartetten waarmee zij samen later hun internationale carrières opbouwen. Na de masterclass gaan de jonge musici op tournee. In dit programma is op 15 augustus a.s. ook een concert in het Koetshuis van Kasteel Amerongen opgenomen. Dit is een niet vaak voorkomende gelegenheid om een zeer boeiende mix van jeugdige energie, enthousiasme en bijzonder talent mee te maken.

**Het concert vindt plaats op zondag 15 augustus a.s.
en begint om 14.30 uur.**

Kaarten zijn te bestellen bij mevrouw A. Struyck, tel. 0343 - 48 17 02, e-mail astramed@tiscali.nl of VVV Amerongen tel. 0343 – 45 20 20.

Entree is € 10,-

De nieuwe folder voor het seizoen 2004 met de Huisconcerten van Kasteel Amerongen vindt u bijgevoegd in dit Bulletin.

* * *

De kleur blauw in de kasteeltuin

Graag wil ik mij even aan u voorstellen: Iris Vermeulen uit Veenendaal. Enthousiast '*tuinkabouter*', wekelijks te vinden in de roze en blauwe borders bij de keermuur van de kasteeltuin. De blauwe border had (eigenlijk vorig jaar al) een verfrissende beurt nodig: dus, nieuwe planten erin. Een verlanglijst had ik al. Toch werd er wat bedenkelijk gekeken. Eenjarigen in de border planten was inderdaad een optie, maar vaste planten aanschaffen, terwijl de keermuur binnenkort gerestaureerd zou worden.....

Geen probleem voor Vasteplantenkwekerij Spitsbergen-Willemsen uit Veenendaal. Van hen kreeg ik de planten van het (voor dit jaar ingekorte) verlanglijstje CADEAU!

Dus staan sinds het voorjaar, tussen de andere vasteplanten en eenjarige in de blauwe border, een viertal Hemerocallissen (daglelies), twee schitterende Hosta's (kunnen in de zon en zijn goed slakbestendig), tien lavendels (vijf Hidcotes en vijf Blue Stars), twee prachtige Thalictums (Elin), drie papavers (Türkenlouis) én een statige Angelica (engelwortel).

De kleur blauw moest na het wegvallen van het lavendelhaagje weer wat benadrukt worden en ik wilde er graag een paar verantwoorde 'knal'kleuren aan toevoegen.

Deze kwekerij heeft de Nederlandse Plantencollectie Hemerocallis (ongeveer 600 verschillende cultivars).

De daglelie is een schitterende probleemloze plant. Hij groeit op alle grondsoorten met prachtige bloemen, is niet ziektegevoelig, is winterhard, maar wenst wel een zonnige plaats, perfect voor de borders bij de keermuur.

Naast deze daglelies heeft de kwekerij (iedere zaterdag open voor particulieren, adres: Buurtlaan-Oost 90A) een ruim assortiment Hosta's en honderden andere bekende en minder bekende vasteplanten.

Hartelijk dank familie Willemsen van kwekerij Spitsbergen voor dit prachtige cadeau!

'tuinkabouter' Iris Vermeulen

* * *

Donateursmiddag - 2 oktober 2004

Zie voor het programma van deze middag de in dit Bulletin ingesloten uitnodiging.

* * *

Waar een uitnodiging al niet toe leidt

Een gesprek met de plaatselijke burgemeester over een mogelijke subsidie van de gemeente aan het Bulletin van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen. Misschien een vage omschrijving maar natuurlijk zeg je daar ‘ja’ tegen als redactielid van het Bulletin. Zo ook mevrouw Rotgans op 29 april j.l. Nietsvermoedend kwam mevrouw Rotgans aan op het gemeentehuis en werd zij ontvangen door de burgemeester, de heer drs. E.H. Haitsma, maar wel met zijn ambtsketen om. Toen werd het mevrouw Rotgans duidelijk wat haar in het komende uur te wachten stond. Een volle raadszaal met familie, vrienden en kasteeldames en –heren werd de entourage waar mevrouw Rotgans, samen met nog twee Amerongers, een Koninklijke onderscheiding ten deel vielen.

Burgemeester Haitsma benadrukte in zijn speech de belangrĳheid van vrijwilligers. Ook voor het kasteel waren en zijn vrijwilligers onmisbaar. “U bent iemand die we binnen de vrijwilligers van het kasteel niet meer kunnen wegdenken”, aldus de burgemeester. “Wat doet u allemaal voor het kasteel? Ik ben sneller wanneer ik opnoem wat u niet gedaan heeft. Toch wil ik uw meest belangrijke activiteiten noemen: u bekleedde vele jaren een bestuursfunctie, u was betrokken bij de organisatie van veel evenementen, u maakt deel uit van de werkgroep *de engelen* en u verzorgt de redactie en het verzendklaar maken van het Bulletin van de Vriendenkring. Ik heb me laten vertellen, dat u naast dit alles bij bepaalde gelegenheden aan werving van donateurs heeft gedaan.”

“U wordt omschreven als een onmisbare, zeer drijvende kracht binnen het vrijwilligersbestand van Kasteel Amerongen. Ondanks dat u niet graag op de voorgrond treedt, ondanks uw bescheidenheid, het vele werk dat u voor ons kasteel heeft verricht is niet onopgemerkt gebleven. Het is mij dan ook een grote eer u te kunnen medelen, dat het Hare Majesteit de Koningin heeft behaagd u te benoemen tot lid in de Orde van Oranje-Nassau.”

De overige redactieleden van dit Bulletin zijn zeer trots op hun “onderscheiden” mede-redactielid en willen haar vanaf deze plaats

De gedecoreerden op het bordes van het gemeentehuis in Amerongen,
vlnr: mevrouw C. Brouwer, de heer P.A. Kits, mevrouw H.F. Rotgans-van Blerkom
met burgemeester drs. E.H. Haitzma naast haar.

Foto: Ide.R. van Wijk.

van harte feliciteren. Het vele werk dat mevrouw Rotgans in de afgelopen jaren heeft gedaan, voor “ons” Kasteel Amerongen is gelukkig niet onopgemerkt gebleven. Proficiat.

T. Eijffius

* * *

Terugblik op de Tuyn dag op Huys Amerongen – 2004

Evenals vorig jaar gingen de poorten van Kasteel Amerongen in het laatste weekend van juni open voor de ruim 700 bezoekers van de Tuyn dag. Het weer werkte lekker mee en met het lostrekken van een lint opende bloemenkoningin Wendy Meerbeek samen met de heer W.A. van Ommeren deze zonnige dag. Dit jaar is men erin geslaagd de bezoekers een zeer gevarieerd programma te bieden.

Na de muzikale opening in het Koetshuis door het jeugdorkest uit Amerongen en het koor ‘Amezongen’ (beiden onderdeel van de

Stichting Kunst in Amerongen), die een warm applaus kregen van 't publiek, kon men genieten van de vele activiteiten in en om de tuin. Bezoekers namen deel aan de tuinrondleidingen en een aandachtig gehoor luisterde naar de heer E.A. Geytenbeek die sprak over het onderwerp "Oranjerieën in Nederland", waarna de heer B. van Ooyen, eigenaar van de kwekerij Acanthus, de in- en outs over het houden van kuitplanten uit de doeken deed.

Jong en oud genoot van het poppentheater Avalon*. Voor de jongere bezoeker was er de mogelijkheid zelf een bloempot te beschilderen en vol overgave werd daaraan gewerkt. Op het voorplein stond het Jerkin roofvogelteam opgesteld, dat bijzonder veel publiek trok tijdens de demonstraties.

Verspreid in de tuin waren er 's middags diverse muzikale optredens en de klanken van het zigeunerorkest Csikós nodigde een enkeling

...zoek een mooi plekje en laat de tuin u inspireren... Foto: Ad M. Alders

uit tot een dansje op de grasvloer. Ook de imker en de dames die bloemschikdemonstraties verzorgden trokken veel bezoekers. In de Oranjerie was men nieuwsgierig naar de workshop 'rozen anders' en de schilderijen. Verder waren er nog de tentjes met lekkere kersen,

planten en tweedehands-tuinboeken, waar over belangstelling ook niets te klagen viel.

Een extra dimensie gaf het samenvallen van de 'Open Atelier' route van de Stichting Kunst in Amerongen met de Tuyndag en kunstschilders die in de kasteeltuinen aan het werk waren. De aankleding van de Oranjerie was eveneens verzorgd door Amerongse kunstenaars. Kortom een zeer geslaagde dag in de prachtig verzorgde tuinen van Kasteel Amerongen.

- Het optreden van het poppentheater Avalon werd mede mogelijk gemaakt door een gift van het Mien van 't Santfonds.

De Tuyndagcommissie – 2004

* * *

Historische penning aangekocht

Stichting Kasteel Amerongen heeft een zeldzame penning kunnen verwerven. De stichting heeft het bestuur van St. Vriendenkring Kasteel Amerongen gevraagd de aankoop te bekostigen. De zilveren penning is gemaakt ter ere van Godard, Graaf van Athlone, Baron van Ginckel, generaal van Willem III en dateert uit 1692. In '91 werd Limerick in Ierland ingenomen door het leger van Willem III.

Als kanttekening kan nog worden toegevoegd dat Godard van Reede Ginckel pas in 1692 tot Graaf van Athlone is verheven. De penning kan ook wat later vervaardigd zijn.

De voorzijde van de penning (46 mm) toont het borstbeeld van Godard. Op de keerzijde staat Hiberinia (de Latijnse vertaling van Ierland, hier gesymboliseerd als vrouw) zittend op een berg veroverde wapens. Boven haar zweeft een adelaar met een bliksemschicht. Op de voorgrond zijn zeilschepen weergegeven met op de achtergrond de contouren van het plaatsje Limerick. (Foto: Stichting Kasteel Amerongen.)

H.F. Rotgans-van Blerkom

* * *

Kasteeljournaal

Restauratie Kanjerfase 2

In mei 2003 is een aanvang gemaakt met de restauratie van alle bouwkundige objecten in de boventuin: alle tuin- en terrasmuren, de kassen, het Poortgebouw (casco) en het voormalige Brandstoffenhok in de tuin van het Poortgebouw.

Het plan voor deze fase werd in 2002 opgesteld door Van Hoogevest Architecten. Als adviseurs zijn bij de restauratie betrokken bureau De Prouw voor de constructies en bureau BBA voor het onderzoek naar de bouwhistorie. De uitvoering van de restauratie werd na aanbesteding gegund aan de aannemer die eerder restauraties op de buitenplaats uitvoerde: Jurriëns Monumenten Onderhoud te Utrecht. De bouwplaats is een zogenaamde Leerlingbouwplaats, waar jonge mensen de gelegenheid krijgen zich te bekwamen in het ambacht van metselaar of timmerman.

De volgorde van de uitvoering is afgestemd op de jaargetijden, dat wil zeggen dat bepaalde muurgedeelten uitgevoerd worden als de tuin gesloten is en de plantengroei de minste schade ondervindt. De werkzaamheden zullen in december 2004 gereed zijn, met uitzondering van de aanpassingen in het Poortgebouw voor een nieuwe bestemming.

Tuinmuur Drostestraat en kopkassen

De restauratie van de tuinmuur langs de Drostestraat is inmiddels afgerond. De muur verkeerde in slechte staat en is, met behoud van zoveel mogelijk authentiek materiaal, hersteld. De ezelsrug op de muur is opnieuw aangebracht overeenkomstig de situatie vóór restauratie; een bewuste keuze om de diverse bouwperiodes zichtbaar te houden. Een uitvoerige rapportage van de uitkomsten van het bouwhistorisch onderzoek met de daarin aangegeven waardestellingen vormen een leidraad bij de uitvoering.

De tegen de muur geplaatste houten staanders zijn vernieuwd en de spalieren zijn opnieuw aangebracht. Deze rekken waren oorspronkelijk witgekalkt, maar gelet op de aard van de begroeiingen ter plaatse van de siertuin blijven ze voorlopig onbehandeld.

De reconstructie van deze spalieren en die van de kopkassen tegen deze muur is tot stand gekomen in nauw overleg met de deskundigen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en op basis van het onderzoek in archieven en op bouwsporen.

De koude bakken, kopkassen en spalieren langs de muur aan de Drostestraat, juni 2004.

De reconstructie en herbouw van de kassen is uniek te noemen. De vondsten van het bouwhistorisch onderzoek resulteerden in een zuivere reconstructie, waarbij de funderingen en bepaalde muurgedeelten herbruikt zijn. De ramen van de kopkassen zijn in productie en zullen in september aangebracht worden.

Koude bakken en broeibakken

Tijdens de uitvoering van de kopkassen en muren naar aanleiding van het bouwhistorisch onderzoek werd besloten de reconstructie en herbouw van de koude bakken en broeibakken in deze fase mee te nemen. Gekozen is voor de situatie aan het begin van de vorige eeuw. Omdat de legramen kostbaar zijn in aanschaf en onderhoud is besloten deze thans niet te realiseren.

De muur langs de Veerweg, juni 2004.

Tuinmuur langs de Veerweg

De muur staat bekend als de sterk overhellende tuinmuur, maar is inmiddels gecorrigeerd naar een geringe scheefstand. Momenteel

worden de steunberen en de muur gerestaureerd. De zandstenen dekplaten worden herlegd en het metsel- en voegwerk wordt hersteld. Hieraan voorafgaand is de muur aan beide zijden ontlast van de gronddruk en zal de oorspronkelijke maaiveldhoogte zichtbaar blijven. Om die reden is aan de zijde van de Veerweg een permanente Berliner wand geplaatst. Verwacht wordt dat het achter de muur liggende grond depot (ingedroogd baggerslib) binnen enkele maanden afgevoerd kan worden.

De overige tuinmuren

De muren langs de hoofdlaan en langs het dijkje worden gerestaureerd in de maanden juli tot september, waarna de terrasmuur met de pergola in de boventuin gerestaureerd zullen worden.

Het Poortgebouw en het Brandstoffenhok

Het casco van het Poortgebouw wordt in 2 fasen gerestaureerd. In 2002 werd uit het budget Kanjerfase 1 het dak hersteld.

Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan het casco-exterieur, waarbij de metsel- en voegwerken hersteld worden en veel energie gestoken is in het traditioneel herstellen (met de hand en volgens de oorspronkelijke detailleringen) van de authentieke kozijnen, ramen en deuren. In het gebouw worden de balklagen hersteld.

Er zijn plannen voorbereid voor een nieuwe bestemming; de noodzakelijke procedures om hiervoor de benodigde vergunningen te verkrijgen, worden momenteel doorlopen.

Het voormalige brandstoffenhok in de tuin van het Poortgebouw wordt naar de oorspronkelijke situatie teruggebracht. De kapconstructie is dermate slecht dat dit geheel vervangen moet worden. Beide gebouwen zijn bouwhistorisch verkend en uitgebreid gedocumenteerd.

Voorbereidingen restauratie Kasteel en Stalpleincomplex

De gebouwen en het terrein zijn in de afgelopen periode geheel ingemeten en digitaal verwerkt. Dit betekent dat er nu zuivere tekeningen zijn van plattegronden, gevels en doorsneden van de gebouwen en terreinen.

Ook vindt er sinds 1,5 jaar een uitgebreide monitoring plaats van de hoogtestanden van de gebouwen, het oppervlaktewater en het grondwater; wijzigingen hierin worden bestudeerd in relatie tot de scheurdeformatiemetingen van de gebouwen.

Er is ter voorbereiding op de restauraties een minutieus archief- en bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd. Dit betekent dat er meer en meer inzicht komt in de ontstaansgeschiedenis, de historische ontwikkelingen tot heden en de huidige technische conditie van de gebouwen, de technische installaties, de geotechnische situatie, etc. Niet alleen interessant, maar ook noodzakelijk als voorbereiding op een restauratie.

Jan Roest (*Fotografie*)

projectleider Van Hoogeverst Architecten

* * *

Om op een warme zomerdag te lezen.....

De ijskelder, koelmethode uit vroeger tijd

“Wat is er gebeurd?” vroeg ze bezorgd. Hij zweette overvloedig en was niet in staat snel te spreken.

“Ik weet niet hoe ik het moet vertellen, mevrouw, maar er ligt een lijk in het oude ijshuis”. De tuinman keek ongelukkig naar zijn voeten. “Bel de politie”, zei ze tegen de anderen, “zet de cognac alvast maar klaar, want ik ga eerst kijken”. Een paar meter voor de ingang van het ijshuis bleven ze zenuwachtig staan. Het was een ongebruikelijke constructie, in de achttiende eeuw gebouwd om op een natuurlijke heuvel te lijken. Met de komst van de koelkast was zijn functie als ijsopslagplaats overbodig geworden en de natuur had de kelder opgeëist met honderden brandnetels. Met onverwachtse moed gaf de tuinman een trap tegen de deur, die krakend in zijn hengsels openzwaaide...

Zo begint de thriller *Het ijshuis* van Minette Walters.
Oude ijsopslagplaatsen kunnen tot de verbeelding spreken.

In Amerongen, ten oosten van de oude begraafplaats langs de Rijksstraatweg, ter plaatse van de vroegere gerechtsplaats bij Zandvoort, heeft zich ooit een ijskelder bevonden. Volgens een oude kaart in Kasteel Amerongen lag die op ongeveer 1 kilometer afstand van het kasteel en dateert van na het midden van de achttiende eeuw. Deze plaats is vermoedelijk gekozen, daar hier het dichtstbijzijnde begin van de heuvelrug was en er ter plekke in het zand gemakkelijk een diepe put gemaakt kon worden in het bos, dat op zichzelf al een koele plek was.

Niet één ijskelder in Nederland is nog in gebruik voor de oorspronkelijke functie. Wat er nog van over is kunnen we beschouwen als een herinnering aan een vroeger maatschappelijk leven. Op een aantal plaatsen waar ijskelders zich op landgoederen bevinden, beseft men dat ze als onderdeel van een samenhang gezien moeten worden en voor verder verval dienen te worden behoed.

Bij het restaureren is er naast de zekerstelling van de culturele waarde als monument, soms sprake van het vinden van een nieuwe bestemming. En dan niet, zoals in de bovengenoemde roman voor criminele doeleinden, maar bijvoorbeeld als winterverblijf voor vleermuizen. Of de ijskelder wordt, zoals bij Paleis Soestdijk gebeurt, gebruikt voor het kweken van champignons.

In ons land zijn ijskelders pas vanaf de zeventiende eeuw in gebruik geraakt. In China was dit al tweeduizend jaar eerder gebeurd. Via landen in het Midden-Oosten is het fenomeen in onze streken doorgedrongen. Zo staat er bijvoorbeeld geschreven over de sultan van Caïro, die dagelijks veertien kameelladingen sneeuw ontving met een speciale ijddienst van Syrië naar Egypte. In Arabische landen consumeerde men lang geleden al ijs. Ons woord “sorbet” is afkomstig van het Arabische woord “sjarbat”, wat drank betekent. Volgens bepaalde geschriften is er al aan het begin van het tweede millennium voor Christus sprake van een koninklijke ijskelder aan de Eufraat. Van koning Salomo wordt in het boek Spreuken geschreven dat hij sneeuw van de Libanon liet opslaan in putten en kelders.

Het vergaren van ijs heeft in ons land niet altijd geleid tot bouwsels, die tot in onze tijd hun sporen hebben nagelaten. Er is veel verloren gegaan. Het was niet noodzakelijk om zo'n bouwwerk van duurzaam materiaal te maken. Het enige noodzakelijke daarbij is, dat ijs wordt geïsoleerd en dat er een afvloeiingsmogelijkheid is voor het smeltwater en eventueel een ontluchtingsmogelijkheid.

De ijskelder van Kasteel Amerongen. Foto: Particuliere verzameling.

De goedkoopste ijsopslagplaatsen waren tevens de meest functionele in de zin van lage kosten voor materiaal en moeite, eigenlijk een soort wegwerparchitectuur. Het waren hutten van palen, riet en turfmoel, waarvan de vloer dikwijls boven het maaiveld was verhoogd. Meestal zorgden bomen rondom voor de nodige schaduw.

Van dit vergankelijke materiaal, hout en riet, was ook de overkapte ijsbewaarpplaats van Kasteel Amerongen gemaakt. De houten opbouw was óók aan de buitenzijde geïsoleerd door bekleding met een rietlaag. De ingang bestond uit een dubbele deur aan de noord-

kant. Een zware ladder, gemaakt van twee dennenmasten gaf toegang tot de put.

De uitgezaagde stukken ijs werden met paard en wagen – er werden hiervoor twee boerenstortwagens gebruikt – vanaf de slotgracht naar de ijskelder gereden en direct vanaf de kar door de dubbele deur in de put gestort. De ijskelder was zó groot dat men, als het weer meezat, met het restant ijs van het vorige jaar door zuinig aan te doen, een heel eind kwam.

In de periode van oktober tot januari werd er wekelijks gejaagd en men at dan vrijwel dagelijks wild. Het geschotene werd in de ijstevens wildkelder gehangen.

Er was een speciaal personeelslid belast met de regelmatige transporten van ijsstaven naar het kasteel en met het gratis verstrekken van ijs aan zieken. Naast het als luxueus beschouwde gebruik van ijs, bijvoorbeeld om wijn of andere dranken te koelen, lagen de toepassingen ook op het gebied van gezondheid en welzijn. Bezitters van ijskelders waren zelfs sociaal verplicht om op dokters voorschrift gratis ijs af te staan: zoals ‘t gebruik van stukjes ijs in een ijszak en gelegd op zieke lichaamsdelen.

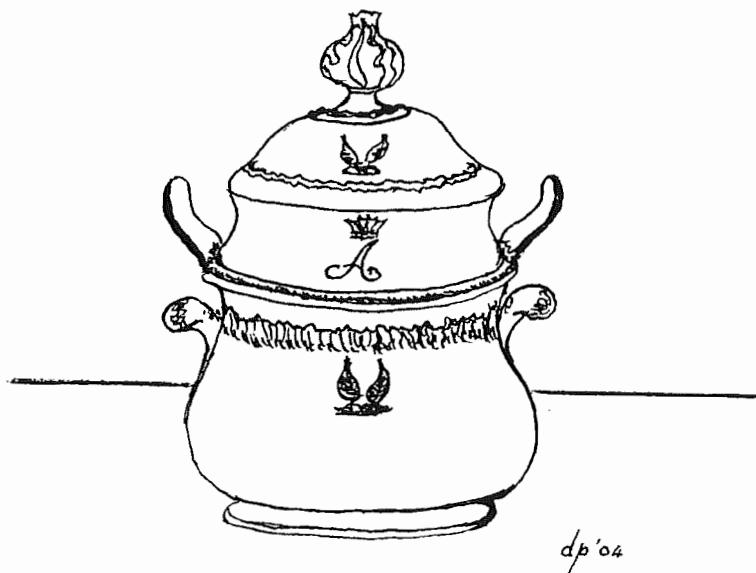
Uit de erfenis van Margaretha Turnor, die in 1692 haar testament had gemaakt, kreeg kleindochter Reynira na grootmoeders overlijden in 1700 o.a. een grote zilveren kan met koelvat en deksel toebedeeld.

In de huishouding van graaf Bentinck was een 19de-eeuwse zilveren glazenkoeler in gebruik, versierd met het wapen Van Aldenburg Bentinck. De marmeren koelbak voor wijnflessen staat nog in ‘t Huis.

Dat ijs als nagerecht reeds werd gebruikt in Kasteel Amerongen in de 18de eeuw, blijkt uit een interessant onderdeel van een kostbaar roomgoed eetservies van aardewerk. Een stel onderschalen met daarop passend twee dekschalen vormen samen de ijskoelers voor het koudhouden en serveren van het dessertijs.

De toenmalige Heer van Amerongen Frederik Christiaan van Reede, vijfde graaf van Athlone, bestelde dit servies omstreeks 1775 bij Josiah Wedgwood in Engeland. Van dit fraaie “Athlone-servies” zijn

164 delen bewaard gebleven. Elk afzonderlijk stuk is versierd met de kleur purper, in het bijzonder met het helmteken, ontleend aan het wapen van de familie Van Reede, gecombineerd met de letter 'A' van Athlone en bekroond door een gravenkroon.

Een van de twee ijskoelers uit het "Athlone-servies". Illustratie D. Pezarro.

Wat van de ijskelder in Amerongen is overgebleven, is een grote kuil. In 1931 is de houten opbouw met rieten kap afgebrand. Naar men aanneemt is de ijskelder door jongens in brand gestoken. Naast de vrij primitieve bouwwijze van de ijskelder bij Kasteel Amerongen en de vergelijkbare in onder andere Renswoude en Middachten, zijn er in Nederland ook ijsbewaarplaatsen van steen met een rieten dak of met een koepel. Restanten van de eerste trefpen we bijvoorbeeld aan in Scherpenzeel en Wassenaar. Ijskelders met een bakstenen koepelgewelf vormen in Nederland de meest vertegenwoordigde groep en men vindt ze ook bij Soestdijk en Drakensteyn.

Een ander type ijskelder is die, waarvan de hoofdruimte is overdekt met een tongewelf. Dit type leent zich goed voor andere doeleinden, dan de oorspronkelijke. In Driebergen bijvoorbeeld, bij het huis Heidestein, heeft men een theehuis gebouwd op een waterreservoir, dat op zijn beurt bovenop de ijsruimte was gebouwd.

Kort samengevat onderscheidt men in ijskelders vier hoofdtypen:

1. van hout met een rieten dak;
2. van steen met een rieten dak;
3. van steen met een koepel;
4. van steen met een tongewelf.

Geraadpleegde literatuur:

Ijskelders, koeltechnieken van weleer.

A.W. Reinink, J.G. Vermeulen. Uitg. Heuff Nieuwkoop, 1981.

Keukengeheimen en tafelgebruiken. Aspecten van het dagelijks leven op een adellijk Huis – Kasteel Amerongen, door Marieke Knuijt, André van der Goes.

Uitg. Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen, 1997.

Het Kasteel Amerongen en zijn bewoners.

A.W.J. Mulder. Uitg. Leiter-Nypels, Maastricht, 1949.

P. Vink – Vreugdenhil

* * *

11 september 2004 – Open Monumentendag en –nacht

Het – landelijke – thema van de open monumentendag en –nacht is ‘Verdedigingswerken’. In Amerongen wordt de subtitel: ‘Bescherming tegen water en Beveiliging tegen legers’ aan het thema verbonden.

Verdedigingswerken en Amerongen. Wij denken daarbij, uiteraard, in de eerste plaats aan ons Kasteel Amerongen. Over de geschiedenis daarvan hoef ik op deze plaats niet verder uit te wijden.

Amerongen komen we in de geschiedenis voor het eerst tegen in het jaar 1126, nog niet als Amerongen maar als “Amerungon”.

In 1420, 1421 en 1482 werd Amerongen platgebrand door de ‘Geldersen’.

In 1585 vond ten zuidwesten van Amerongen een treffen plaats tussen Spaanse en Staatse troepen.

Gedurende de periode 1672-1673 werd Amerongen bezet door de Franse troepen met de voor het Kasteel catastrofale brand van 1673.

Van verdedigen tegen al dit geweld, zo er daarvan al sprake was, is weinig bekend.

Veel mensen zijn er echter niet van op de hoogte; er is in Amerongen op het gebied van verdedigingswerken toch nog heel wat te vinden.

Verdediging tegen vijandelijke elementen.

In 1692, tijdens de tachtigjarige oorlog, werd door de Staten van Utrecht een plan opgesteld vóór de Hollandse Waterlinie nog een extra verdedigingslinie aan te leggen. Het plan hield in dat er een wal werd opgeworpen welke liep van de Grebbeberg tot aan de Zuiderzee. Er is echter van dit plan weinig uitgevoerd, één van de werken die werden gerealiseerd was de schans 'De Roode Haan' in de noordoostpunt van Amerongen. Dit verdedigingswerk had al in het jaar waarin het gereed kwam zijn dienst kunnen bewijzen. Echter, bij het naderen van de Spaanse troepen sloegen de verdedigers op de vlucht waardoor het werk zonder slag of stoot in Spaanse handen kwam.

In 1741 werd een nieuw plan opgesteld. Dit was naar aanleiding van de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). Het zou een zogenaamde natte verdedigingslinie worden, de 'Grebbelinie'. De Gelderse Vallei werd hierbij onderverdeeld in een aantal inundatiekammen. Deze kommen werden door middel van kaden en sluizen van elkaar gescheiden en wanneer nodig, was het mogelijk om bepaalde gebieden onder water te zetten. Halverwege de 19de eeuw werd de rol van de Grebbelinie steeds bescheidener. Het werd een linie die de opmars van vijandelijke legers enkele dagen moest vertragen om zodoende tijd te winnen de Hollandse Waterlinie in gereedheid te brengen.

Tijdens de meidagen van 1940 had het Nederlandse leger onder andere achter de 'Grebbelinie' bij Overberg stellingen betrokken. Vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden hier verschillende kazematten gebouwd.

In Amerongen zijn ook enkele zogenaamde Ridderhofsteden gebouwd: Bergestein, Wayenstein, Lievendaal en Natewisch. Een ridderhofstad was een versterkte woning met gracht en ophaalbrug. Aan een ridderhofstad waren enkele voorwaarden verbonden. Zo moest de bewoner tot de ridderstand behoren. Daarnaast moest bij het gebouw een boerderij aanwezig zijn. Degene die een ridderhofstad in bezit had hoefde geen 'huisgeld', een soort belasting, te betalen. Zo'n versterkte woning kon ook aan landlieden bescherming verschaffen. In 1536 werd Natewisch door de Staten van Utrecht erkend als 'Ridderhofstad'. Van deze ridderhofsteden is alleen nog Natewisch, waarvan al in 1270 melding werd gemaakt, behouden gebleven. Natewisch is gelegen aan de noordzijde van de Lekdijk; naast de woontoren zijn het koetshuis, bakhuis en jachthuis te zien.

Van Lievendaal is alleen nog het omgrachte terrein zichtbaar. Het is niet bekend uit welk jaar Lievendaal stamt. Wel is bekend dat het in 1688 (het verkeerde toen reeds in vervallen staat) werd toegevoegd aan de bezittingen van Kasteel Amerongen. De ruïne werd gesloopt en er werd op het terrein een ander gebouw opgericht. Over dit gebouw gaat het verhaal dat één van de kasteelheren het heeft laten afbreken vanwege het feit dat het een belemmering was van het zicht op de Amerongse berg.

Verdediging tegen het water.

Tot nu toe alleen maar verdediging tegen 'vijandelijke' activiteiten. Amerongen moest zich, naast de verdediging tegen vijandelijke elementen, verdedigen tegen de Neder-Rijn. Het waterpeil van deze rivier heeft in de loop der eeuwen regelmatig een zodanig peil bereikt dat het noodzakelijk was hiertegen maatregelen te nemen. Om de cultuurgronden en de bewoonde gebieden te beschermen tegen het hoge water werden dijken opgeworpen.

De Lekdijk stamt waarschijnlijk uit het midden van de 12de eeuw. De dijk beschermt het gebied ten noorden van de Neder-Rijn vanaf Amerongen. Verantwoordelijk voor de dijken was het Hoogheemraadschap. Op de hoek van de Donkerstraat en het begin van de Lekdijk in Amerongen vinden we nog een zogenaamde dijkpaal uit de 18de eeuw. Deze dijkpaal geeft de grens aan tussen de ver-

De steilrand in wintertooi.

Overzicht van de Amerongse Bovenpolder.

schillende Hoogheemraadschappen. Wanneer het wassende water de kruin van de dijk naderde werden de waakhuizen langs de dijk betrokken bij de dijkbewaking.

Het huis op de Lekdijk nr. 15 is zo'n waakhuis. Het bevat naast de woonvertrekken van de opzichter, dienstvertrekken zoals een magazijn waar materiaal ten behoeve van reparatie of versterking van de dijk lag opgeslagen en een slaapzaal voor de wakers. Deze wakers waren mensen uit de omgeving die bij hoogwater werden opgeroepen om de dijk te bewaken. In die tijd gold nog het gezegde: "Wie het water deert, die het water keert".

Ook Kasteel Amerongen heeft diverse keren te maken gehad met hoog water. Vers in de herinnering ligt februari 1995 toen het water over de zomerkade stroomde en het kasteel geheel omringd werd door rivierwater. Een andere manier gebouwen tegen hoog water te beschermen is het bouwen op een terp. Een voorbeeld hiervan is de Andrieskerk in Amerongen.

Tussen Amerongen en Rhenen liggen de zogenaamde hoge gronden. De waterkering wordt daar gevormd door de Utrechtse Heuvelrug. Mooi voorbeeld van deze verdediging tegen het water, is de steilrand tussen Amerongen en Elst. Deze rand is ontstaan door de aansnijding van de Utrechtse Heuvelrug door de rivier.

Na de hoge waterstanden van 1993 en 1995 kwam men tot de conclusie dat het door de klimaatveranderingen steeds hoger wordende water niet meer alleen door dijkverhogingen kon worden tegengegaan. Daarom heeft Rijkswaterstaat het plan 'Ruimte voor de Rivier' ontwikkeld. Eén van de maatregelen van dit project is uiterwaarden langs de rivieren zodanig in te richten, dat er meer rivierwater opgeslagen kan worden. Vaak wordt dit gedaan door maaiveldverlaging (bijvoorbeeld door het uitgraven van oude rivierstrangen). Soms krijgt het gebied na de herinrichting weer een agrarische bestemming. Daarnaast is gebleken dat ook het ontwikkelen van nieuwe natuur in deze gebieden mogelijk is. Zo is bij Amerongen een kwelmoeras ontstaan in de Amerongse Bovenpolder. Dit kwelmoeras geeft, wanneer nodig, niet alleen meer ruimte aan de rivier, het is tevens een natuurgebied van allure geworden waarin vele vogelsoorten een plek hebben gevonden.

Colofon

Kasteel Amerongen, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen.

Tel. Kasteel Amerongen: 0343 – 45 42 12.

*

Redactie Bulletin Kasteel Amerongen:

T. Eijffius

H.F. Rotgans – van Blerkom

P. Vink – Vreugdenhil

*

Secretariaat Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

t.a.v. mevrouw C.A. de Ridder – Hendriks,

Dijkstraat west 168, 3906 WR Veenendaal.

Tel.: 0318 – 55 23 54. E-mail: cis.ridder@planet.nl

*

Donateur- en vrijwilligeradministratie Stichting Vriendenkring

t.a.v. de heer en mevrouw A.M. Alders,

Boslaan 30, 3958 GZ Amerongen.

Tel.: 0343 – 45 67 55. E-mail: svka-admin@planet.nl

*

Kasteeltuinen en VVV (tel.: 0343-45 20 20) geopend in de maanden
augustus:

dinsdag t/m vrijdag 10.30 – 16.30 uur

zat-, zon-, en feestd. 12.00 – 16.30 uur

september en oktober:

dinsdag t/m vrijdag 11.00 – 16.30 uur

zat-, zon-, en feestd. 13.00 – 16.30 uur

Toegangskaartje € 2,00 op werkdagen. ('sMaandags gesloten.)

Toegangskaartje € 2,50 op zat-, zon-, en feestdagen.

**Rondleiding volwassenen en
aparte voor kinderen telefonisch afspreken.**

*

© Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen.

ISSN: 1382 – 8916

Drukkerij Print '81, Doorn.

Theeschenkerij De Paardenstal Kasteel Amerongen

*Komt u eens genieten van onze High Tea 'Elizabeth'!
Deze typisch Engelse Tea bestaat uit diverse zoetig- en hartigheden
zoals bijvoorbeeld scones, muffins, quiches, enz..
Hierbij serveren wij onbeperkt thee. Prijs € 16.50 p.p..*

Graag van te voren reserveren.

Theeschenkerij "De Paardenstal" wordt geëxploiteerd door:
Creatieve Partyverzorging "de Preuverie" te Barneveld
Tel: 0342-424328

e-mail:
info@depreuverie.nl
internet:
www.depreuverie.nl

VAN HOOGEVEST ARCHITECTEN

Hoofdvestiging: Westsingel 9, 3811 BA Amersfoort
(033) 463 17 05 (tel.) (033) 461 08 54 (fax)
e-mail: bureau@vanhoogevest.nl
website: www.vanhoogevest.nl

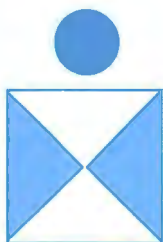
Kantoor: Utrecht Achter de Dom 10, (030) 2319195 (tel.),
Amsterdam Jan Luijkenstraat 10, (020) 5720851 (tel.)

Het Nieuwe Rijksmuseum Amsterdam

Van Hoogevest Architecten is een Amersfoorts bureau dat in 1910 werd opgericht. De nieuwbouw van toen is het jonge monument van nu en deze kwaliteit van ambachtelijk bouwen is bewaard gebleven. Door integratie van moderne ontwerptechnieken is Van Hoogevest Architecten uitgegroeid tot een eigentijds architectenbureau dat gespecialiseerd is in nieuwbouw en restauratie. De kennis op restauratiegebied kreeg ruime erkenning door de recent ontvangen opdracht voor de restauratie van het Rijksmuseum in Amsterdam. In toenemende mate is er belangstelling voor een derde discipline binnen het bureau, die betrekking heeft op onderhoud en beheersproblematiek. De combinatie van drie specialismen: nieuwbouw, restauratie en onderhoud onder één directie is gunstig. Hierdoor behoort multidisciplinaire planontwikkeling tot de mogelijkheden, hetgeen in de praktijk een verhoging van kwaliteit en een besparing van kosten betekent.

INSTALLATIEBEDRIJF

MEIJER B.V. AMERONGEN

KOUDIJS

LEERSUM

AMERONGEN

☎ 0343 - 45 12 33 fax 0343 - 45 68 88

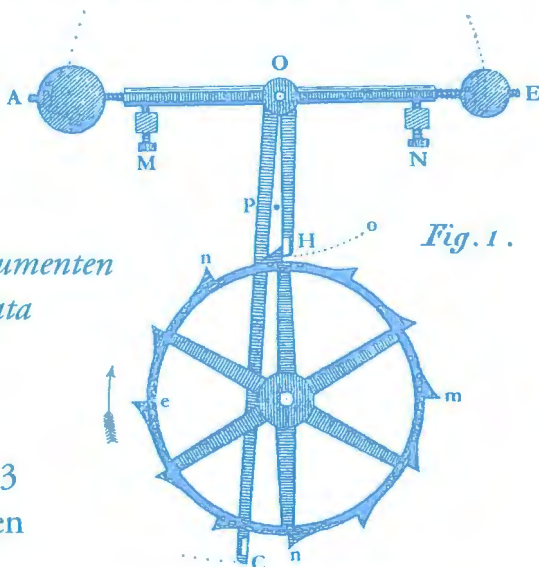
- Sanitair
- Lood- Zink- en Dakwerk
- Centrale Verwarming
- Gas- en Waterfitter
- Elektrotechnische Installaties
- Ventilatie

M.B. HOENCAMP

Restauratie van:

- * *uurwerken*
- * *fijnmechanische instrumenten*
- * *barometers & automata*

H. v/d Boschstraat 3
3958 CA Amerongen

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

is opgericht in 1983 en heeft ten doel de Stichting Kasteel Amerongen behulpzaam te zijn bij de exploitatie en restauratie van Kasteel Amerongen en de daarin aanwezige inventaris.

In verband met een omvangrijke restauratie is het kasteel tijdelijk gesloten voor bezoekers. De tuinen en het park zijn van 1 april t/m 31 oktober wèl opengesteld. Tijdens het seizoen worden tuinrondleidingen gegeven. Speciale kinderrondleidingen en kinderfeestjes zijn ook mogelijk. Informatie: VVV Amerongen, tel.: 0343 - 45 20 20.

Steunt u Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen?

- Jaarlijkse bijdrage voor een donateur, minimum € 16,-
- Voor twee personen uit één gezin, minimum € 23,-
- Voor drie of meer personen uit één gezin, minimum € 28,-
- De donatie voor het leven bedraagt € 160,- per persoon.

Informatie en/of aanmelding donateurs bij Administratie SVKA:
de heer en mevrouw Alders, Boslaan 30, 3958 GZ Amerongen.

Tel.: 0343 - 45 67 55. E-mail: svka-admin@planet.nl

Donateurs ontvangen drie maal per jaar het Bulletin en een uitnodiging voor de donateursmiddag. Tevens genieten zij, op vertoon van hun geldige donateurskaart, vrije toegang tot het park en de tuinen gedurende de openingsuren, behoudens wanneer er speciale evenementen zijn, dan zal een eventuele korting op de toegangsprijs worden aangegeven.

Huisconcerten

In het Koetshuis op het terrein van Kasteel Amerongen, worden regelmatig huisconcerten gegeven.

Reserveren kaarten: mevrouw A. Struyck, tel 0343 - 48 17 02,
e-mail: astramed@worldonline.nl of VVV, tel.: 0343 - 45 20 20.

ISSN: 1382-8916

